

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» ім. І. СІКОРСЬКОГО

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ XI МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»**

**REPORTS OF THE XI INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE “A PERSON, A SOCIETY, COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES”**

м. Харків, 26–27 жовтня 2023 р.

Харків
2023

УДК 740+656+338

ББК 87

Л 93

Головні редактори:

Панченко С.В. – доктор технічних наук, професор, академік Транспортної академії України, ректор Українського державного університету залізничного транспорту

Андрущенко В.П. – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова

Редакційна колегія:

Абашик В.О. – д-р філос. наук, професор

Бабенко А.О. – канд. техн. наук, доцент

Вельш Вольфганг – габілітований доктор філософії, професор

Даніл'ян В. О. – канд. філос. наук, доцент

Дудін О.А. – канд. техн. наук, доцент

Змій С.О. – канд. техн. наук, доцент

Каграманян А.О. – канд. техн. наук, доцент

Колеснік К. Е. – канд. іст. наук, доцент, академік ТAU

Коростельов Є.М. – канд. техн. наук, доцент

Кравець А. М. – канд. техн. наук, доцент

Куценко М. Ю. – канд. техн. наук, доцент

Лисечко В.П. – канд. техн. наук, доцент

Лях В.В. – д-р філос. наук, професор

Новіков Б. В. – д-р філос. наук, професор

Павлов В. І. – канд. філос. наук, доцент

Панченко В. В. – канд. техн. наук, доцент

Соломніков І.В. – канд. екон. наук, доцент

Семенцова О.В. – канд. екон. наук, доцент

Толстов І. В. – канд. філос. наук, доцент

Устенко О. В. – д-р техн. наук, професор, академік ТAU

Затверджено до друку Вченою радою Українського державного університету залізничного транспорту (протокол № 6 від 11.12.2023 р.)

Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. 26-27 жовтня 2023р. Відп. за випуск В.О. Даніл'ян. — Харків : Мачулін, 2023. — 242 с..

ISBN 978-617-8195-79-3

УДК 740+656+338

Матеріали подано в авторській редакції

ISBN 978-617-8195-79-3

© Авторський колектив, 2023

© Мачулін, худ. оформлення, 2023

Складність медичної термінології: медична термінологія є дуже специфічною та складною, тому потребує точного розуміння, щоб уникнути непорозумінь.

Відповідальність перед пацієнтами: лікарі та мед. працівники мають етичну обов'язковість забезпечити точну комунікацію з хворими, щоб забезпечити їх безпеку та благополуччя.

3) Право

Міжнародні відносини та торгівля: У глобалізованому світі, де взаємодія між країнами стає все більш інтенсивною, точне тлумачення міжнародних правових актів та угод є важливим для забезпечення правової стабільності та сприяння міжнародній співпраці.

Боротьба зі злочинністю: У сфері правопорядку та кримінального правосуддя, правильне розуміння законів є критичним для забезпечення справедливості та ефективності судових процесів. Невірне тлумачення може призвести до неправильних рішень та порушення прав людини.

Необхідність запобігання помилок у тлумаченні законодавства: помилки в тлумаченні законодавства можуть призвести до неправильної інтерпретації та неправильної застосування законів, що може мати серйозні наслідки для громадян та суспільства

Висновки: Підсумовуючи, сфери та рівні використання тлумачення і перекладу мають велике значення в сучасному світі. Професійне тлумачення і переклад вимагають високої кваліфікації та навичок. Рекомендації щодо поліпшення тлумачення і перекладу включають підвищення якості освіти та розвиток технологій.

ГАЙДЕМАНН Дітмар Герман, габілітований доктор філософії,

професор філософії

Університет Люксембург

м. Люксембург, Велике герцогство Люксембург

МОРАЛЬНИЙ СКЕПТИЦИЗМ ТА ЕТИЧНИЙ РЕЛЯТИВІЗМ

У критичних дискусіях щодо різних форм філософських сумнівів моральний скептицизм є, мабуть, найбільшим викликом, а для багатьох навіть серйозною провокацією [4]. Нерідкі випадки, коли моральний скептицизм у філософії розглядається як чисто теоретична конструкція, точніше, як курйоз, аніж як реальна загроза людському співтовариству, організованому відповідно до моральних та моральнісних норм. Філософи часто заперечували доцільність морального скептицизму, відкидаючи його як просту гру думок. Бо якщо скептик поширює свій сумнів на мораль та дію, як критикує, наприклад, Й.Г. Фіхте в «Основах природного права» [2], то «він не міг діяти взагалі, але потім й не міг

жити». Тому, як рекомендує Давид Юм у «Принципах моралі» [5], його слід залишити напризволяще, «залишити його самому собі».

Для Гегеля моральний скептицизм є не просто теоретичною конструкцією, а історично реальним феноменом. Скептична самосвідомість «виражає нікчемність моральнісних істот», говорить в «Феноменології духу» [3], конкретно натякаючи на історико-моральнісні реалії Римської імперії, в якій він класифікує моральний скептицизм пірронійців як тогочасний історичний феномен. Моральний скептицизм проривається в час, який, на думку Гегеля, характеризується замкнутістю індивідів у приватному житті суб'єктивності. Розміщуючи пірронівський скептицизм у конкретному історичному просторі, Гегель, таким чином, ставить незвичайний, але систематичний та надзвичайно показовий діагноз морального скептицизму. Цей діагноз буде проаналізовано нижче.

Однак перш за все тут необхідно розглянути те, чим насправді є теза морального скептицизму, і це, зокрема, на відміну від етичного релятивізму. На цьому тлі слід проаналізувати морально-скептичні аргументи пірронійців, на які Гегель по суті посилається у своїй діагностиці та критиці (§33). Нарешті, слід обговорити гегелівський діагноз та критику пірронівського морального скептицизму. Побачимо, що Гегель розуміє моральний скептицизм як переважно історичний феномен. Навіть якщо вважати історико-метафізичні передумови його інтерпретації проблематичними, то його визначення вільної самосвідомості як умови формування морального скептицизму все одно виявиться правдоподібним (§34).

На перший погляд, здається, що моральний скептицизм являє собою тезу, аналогічну гносеологічному скептицизму. У той час як гносеологічний скептик стверджує, що ми не можемо знати те, чи істинні наші думки, на думку морального скептика, ми не можемо знати, чи наші моральні думки істинні. У зв'язку з цим гносеологічний та моральний скептицизм, мабуть, не відрізняються за своєю суттю, якщо не брати до уваги конкретну предметну сферу морального скептицизму – мораль. Однак теоретична відправна точка менш чітка у випадку морального скептицизму, ніж у випадку гносеологічного скептицизму.

Адже моральний скептицизм можна розуміти і як теорію, яка не зазіхає на істинність або виправданість морального знання, але яка, як наприклад Д.Л. Макі, обґрунтовує тезу: «Об'єктивних цінностей не існує» [6]. Це наближає моральний скептицизм до етичного релятивізму. Етичному релятивізму, як правило, приписують тезу про те, що не існує такого поняття, як об'єктивна, універсально обґрунтована мораль. Насправді аргументи морального скептицизму та етичного релятивізму в деяких аспектах близькі. Тому, щоб

внести ясність в тезу про моральний скептицизм, необхідно спочатку визначити основні форми етичного релятивізму і його аргументи.

Виходячи з тези морального релятивізму, згідно з якою не існує такого поняття, як об'єктивна, універсально обґрунтована мораль, можна виділити три основні форми цієї теорії: (1) описовий, (2) нормативний і (3) метаетичний релятивізм.

(1) *Описовий (дескриптивний) релятивізм*: Згідно з описовим релятивізмом, не існує об'єктивної, універсально діючої моралі, оскільки емпіричним фактом є те, що різні індивіди, суспільства і культури дотримуються різних, принципово відмінних моральних уявлень. Відповідно до цієї точки зору, різні індивіди, суспільства і культури приймають принципово різні, тобто взаємно несумісні моральні уявлення, котрі не можна звести одне до одного. Емпірично перевірена множинність моральних уявлень розглядається як доказ відносності моралі а, отже, істинності етичного релятивізму, гарантованої антропологією, етнологією та культурним знанням. Можна виділити дві під-тези описового релятивізму: (а) теза відмінності (диференції) та (б) теза залежності:

а) *Теза про відмінність* означає не що інше, як те, що існують явно різні моральні уявлення. Між цими моральними уявленнями існують фундаментальні відмінності, які можуть зводитися до їх несумірності. Фундаментальні відмінності — це ті, які зберігаються, навіть якщо між різними індивідами, суспільствами та культурами існує згода з усіх інших питань. Лише якщо припустити такі радикальні відмінності, теза про відмінності взагалі має якийсь сенс, тобто слід припустити, що різні моральні уявлення не є або є лише важко порівнянними чи несумірними, і що між різними індивідами чи соціальними групами немає посередництва між їхніми моральними позиціями. В іншому випадку можна було б розуміти моральні відмінності між культурами як несправжні відмінності, оскільки вони розглядаються як різні прояви єдиного, об'єктивного морального принципу. Це зробило б тезу про етичний релятивізм застарілою.

б) *Теза про залежність* стверджує, що моральні уявлення залежать від соціальних або культурних умов, оскільки моральні уявлення є не що інше, як продукти переважаючих соціальних та культурних впливів. Дескриптивний релятивіст повинен відштовхуватися від специфічно каузальної гіпотези, згідно з якою контексти переважання мають вирішальний вплив на генезис моралі. Хоча, здається, існують емпіричні та наукові докази цього припущення, сам по собі емпіричний висновок про те, що різні моральні концепції відповідають різним суспільствам та культурам, не виключає можливості того, що моральні концепції не залежать від контексту.

Поєднання тез про відмінності та залежності дає основний аргумент описового релятивізму:

(I) Якщо існують моральні відмінності між індивідами, суспільствами та культурами, то немає об'єктивної моралі.

(II) Є такі відмінності.

(III) Отже: об'єктивної моралі не існує.

Цей аргумент важко спростувати, оскільки перша передумова ґрунтується на емпіричному факті, щодо існування якого, ймовірно, завжди можна знайти підтвердження. Однак висновок з емпірично перевіреного різноманіття моральних уявлень щодо істинності етичного релятивізму є неприйнятним, оскільки може статися так, що всі реально представлені моральні уявлення є неправильними, тобто коли ми піддаємося незбагненній моральній помилці. Що стосується морального скептицизму, то дуже важливо, щоб описовий релятивізм посилався на онтологічні підстави для своїх поглядів, ґрунтуючись на фактичній природі світу, а саме на існуючій моральній множинності, а не покладаючись на епістемологічні аргументи на основі тези про те, що ми не можемо знати, чи є наші моральні судження об'єктивними чи істинними. Як ми побачимо далі, таким чином обґрунтована відносність моральних суджень також може бути зрозуміла у епістемному сенсі, як у пірронівському скептицизмі.

2) *Нормативний релятивізм*: Теза нормативного релятивізму полягає в наступному: різні моральні агенти можуть бути суб'єктами різних фундаментальних моральних вимог, так що вчинки є морально правильними або неправильними тільки по відношенню до цих вимог. Тут також слід розрізняти дві особливі форми: (а) індивідуальний нормативний релятивізм та (б) соціальний нормативний релятивізм.

(а) Згідно з індивідуальним нормативним релятивізмом, дія є морально обов'язковою для особи лише в тому випадку, якщо ця дія обумовлена фундаментальними моральними принципами, які особа приймає, при цьому різні особи можуть приймати різні фундаментальні моральні принципи.

(б) Соціальний нормативний релятивізм розширює цю тезу, включивши в неї соціокультурну претензію на обґрунтованість. Відповідно, дія є морально обов'язковою для особи лише в тому випадку, якщо дія зумовлена фундаментальними моральними принципами, прийнятими суспільством або культурою, в якій особа живе. Різні суспільства або культури можуть приймати різні фундаментальні моральні принципи. Ця остання теза являє собою етично релевантне формулювання нормативного релятивізму.

З точки зору описового релятивізму, нормативний релятивізм повинен прийняти тезу про відмінності, інакше було б важко пояснити соціально або культурно відносну обмеженість сфери дії фундаментальних моральних

переконань. Нормативний релятивізм, з іншого боку, не обов'язково повинен припускати тезу про залежність, оскільки відносно чинність моралі можна обґрунтувати і іншими способами, аніж причинним способом, наприклад, завдяки згоді. Нормативний релятивізм, однак, повинен припускати певне (релятивістське) розуміння істини. Відповідно до нормативного релятивізму, нормативні моральні судження можуть бути істинними, навіть якщо вони стосуються лише моральних стандартів або принципів, визнаних у суспільстві чи культурі. Що ж тоді нормативний релятивіст насправді вважає істинним? Тут на допомогу приходить моральний реалізм.

Моральний реалізм припускає, що існують моральні факти, які є істинними чи хибними, тобто для будь-якого морального судження в принципі може бути вирішено, істинно воно чи хибно. Нормативний релятивіст вважає цю точку зору неправильною, оскільки істинність чи хибність моральних суджень не може бути раціонально визначена. Істинність моральних суджень, згідно з позицією нормативного релятивіста, ґрунтується виключно на прийнятті моральних норм залежно від контексту. Таким чином, нормативний релятивіст заперечує існування (об'єктивних) моральних фактів і оперує поняттям відносної істини, згідно з яким можна якимось чином вважати моральні судження істинними або хибними. Навіть якщо моральний релятивіст визнає відносно істинні та хибні моральні судження, то він обґрунтовує свій погляд не на підставі статусу морального знання, а в кінцевому рахунку на факті різних моральних контекстів.

(3) *Метаетичний релятивізм*: Етику в принципі можна розділити на галузі нормативної етики та метаетики. Нормативна етика досліджує те, що є морально правильним чи неправильним, і, таким чином, має своїм предметом саму мораль у вузькому сенсі. Метаетика, з іншого боку, займається епістемним та теоретико-обґрунтовуючим статусом нормативно-етичних вимог, а також аналізом моральної мови та етичних виразів. Метаетичний релятивізм також належить до сфери метаетики. Метаетичний релятивізм відстоює загальну тезу про те, що суперечливі моральні судження можуть бути однаково істинними. Однак, що стосується обґрунтування цієї тези, слід розрізняти три незалежні форми метаетичного релятивізму. Відповідно до цього, суперечливі моральні судження є (а) однаково істинними, (б) однаково виправданими, або (в) моральні судження не є ні істинними, ні хибними, ні виправданими.

(а) Якщо суперечливі, навіть контрадикторні моральні судження слід вважати однаково істинними відносно соціокультурних контекстів, то повинні існувати підстави для їх справжньої еквівалентності. Метаетичний релятивіст намагається дати відповідне обґрунтування через стратегію індексалізації або контекстуалізації моральних суджень. Ідея полягає в тому, щоб розуміти моральне судження на кшталт «Вбивство заслуговує морального осуду» не

абсолютно, а відносно, в даному випадку як твердження «Вбивство заслугоує осуду для А або за обставин а». Релятивістський оператор «для Х» або за «обставин х» використовується для пояснення того, чому одне судження є таким же істинним, як і інше, умовно кажучи, наприклад, «Вбивство заслугоує осуду для В або за обставин b». Таким чином, метаетичний релятивіст вважає, що він показує, що суперечливі судження, які виникають у моральних конфліктах думок, можуть співіснувати. Аргумент про індексацію або контекстуалізацію суджень обґрунтовується при цьому посиланням на соціокультурні чинники. Більш ніж сумнівно, що така стратегія має переконливу силу.

(б) Згідно з другою формою метаетичного релятивізму, суперечливі моральні судження однаково виправдані, оскільки, як і в пірронівському скептицизмі, можна знайти однаково вагомі підстави для суперечливих моральних суджень, так що ніхто не може знати, чи одне моральне судження краще виправдане за інше. Адже будь-якому судженню може протистояти протилежне. На задньому плані – відомі скептичні апорії виправдання, особливо трилема Агріппи. Той метаетичний релятивіст, який не допускає жодного привілейованого виправдання будь-якого морального судження, врешті-решт сперечається, посилаючись на скептичні аргументи. Тобто у нас можуть бути моральні переконання, які ми навіть можемо вважати виправданими. Однак вони не можуть бути краще виправдані, ніж інші, а тому моральні судження є істинними лише відносно.

(в) Згідно з третім варіантом метаетичного релятивізму, моральні судження взагалі повинні бути позбавлені здатності оцінювати та виправдовувати істину. Але якщо моральні судження не є ні істинними, ні хибними, ні виправданими, то не може бути моральних конфліктів думок, оскільки тільки істинні або помилкові судження, які можуть бути виправдані, можуть суперечити одне одному. Це точка зору етичного нон-когнітивізму. Згідно з етичним нон-когнітивізмом, не існує такого поняття, як моральне знання. Свою класичну теоретичну форму вона отримала в емотивізмі. Відповідно до цієї теорії, функція моральних тверджень ґрунтується ні на чому іншому, як на схваленні чи несхваленні моральних установок, таких як наміри, бажання, очікування тощо. Поряд зі Ч.Л. Стівенсоном, А.Д. Айер є одним з найважливіших її представників. За допомогою верифікаціоністського критерію значення висловлювань А.Д. Айер намагався показати, що моральні судження не є ні синтетичними, ні аналітичними, а отже, ненауковими. Зміст моральних суджень є чисто емотивний, оскільки вони і вживані в них вирази являють собою не що інше, як «вираження емоцій, які не можуть бути ні істинними, ні помилковими» [1]. Стосовно релятивізму слід припустити, що моральні почуття

особи залежать від соціокультурного контексту і тому є відносними (релятивними).

Оскільки ми спочатку очікуємо від морального скептицизму аргументів, які ґрунтуються на епістемних причинах, то друга з трьох форм метаетичного релятивізму, здається, оперує спочатку скептичними аргументами, тобто теоретичними аргументами обґрунтування, згідно з якими ми не можемо знати, чи є істинними наші моральні судження. Бо якщо ми справді здатні це знати, то істинні судження повинні мати можливість виникати з моральних конфліктів думок, які скептик однак виключає за допомогою трилеми виправдання. При цьому тут діє реалістичне поняття істини, тому що інакше моральний скептик не зміг би пояснити, що мораль насправді може бути зовсім іншою, ніж те, що ми думаємо в наших моральних судженнях. Отже, в цьому контексті моральний реалізм виконує основну пояснювальну функцію.

Моральний реалізм стверджує, що моральні судження описують моральні факти. Моральні факти буцімто не залежать від людей та їх суб'єктивного досвіду, так що моральні судження можуть бути об'єктивно істинними або хибними. Оскільки моральний реалізм виходить із (об'єктивної) істинності моральних суджень, то він є частиною етичного когнітивізму, згідно з яким ми можемо знати те, чи є істинними наші моральні судження. Таким чином, моральний реалізм і моральний скептицизм несумісні, оскільки моральний скептик сумнівається в тому, що ми можемо це знати. Моральний скептик, здається, підкріплює свої сумніви виключно епістемними причинами або епістемологічними аргументами. Скептик не може посилається на не-епістемні причини або не-епістемологічні аргументи, такі як твердження про нереальність моралі та пов'язану з цим необ'єктивність або відносність (релятивність) моральних суджень. Адже такий антиреалізм стосовно моралі ґрунтується на онтологічному твердженні, а не на підґрунтях, які ставлять під сумнів істинність морального знання. Звідси здається випливає, що моральний скептицизм неодмінно передбачає реалістичне поняття істини. Адже, згідно з епістемним поняттям істини, істинність наших (моральних) суджень залежить від того, що саме ми можемо знати. А тоді ми також могли б знати те, чи є наші (моральні) погляди істинними.

Ця точка зору є укороченим розумінням морального скептицизму. Для ілюстрації цього можна використати так звану теорію помилок Д.Л. Макі [6]. Відповідно до цієї теорії, ми вважаємо моральні твердження об'єктивними, хоча це не так. На думку Д.Л. Макі, не може існувати такого поняття, як об'єктивні цінності, тому що «ціннісні твердження не можуть бути ні істинними, ні хибними». Д.Л. Макі обґрунтовує той факт, що моральні судження не є об'єктивними, з одного боку, соціокультурним різноманіттям систем моральних

правил, а з іншого боку, тим, що не існує моральних сутностей, якостей або відносин як предметів об'єктивного пізнання. Наша помилка полягає саме в тому, що ми вважаємо моральні переконання і твердження об'єктивними, навіть якщо моральних сутностей, якостей або відносин такого роду зовсім не існує. Д.Л. Макі є анти-реалістом у ставленні до моралі і, отже, не є представником реалізму моральної істини, тому що «мораль не можна відкрити, а тільки створити: ми повинні вирішити, які моральні погляди прийняти, які моральні позиції прийняти». А втім, Д.Л. Макі називає свою теорію помилок моральним чи етичним скептицизмом. Тобто він не стверджує, що ми не можемо знати, чи істинні наші моральні судження, натомість, що не існує об'єктивних моральних цінностей, тому що вони породжуються нами самими, а тому є суб'єктивними. Тим не менш, ми претендуємо на об'єктивну чинність наших повсякденних моральних суджень. Отже, з огляду на нереальність моралі, ми помиляємося в цьому твердженні (претензії).

Навіть якщо Д.Л. Макі, як моральний анти-реаліст, не засновує свою теорію помилок на епістемологічних, скептичних стосовно виправдання аргументах, сама помилка має епістемне підґрунтя. Це легітимізує приналежність теорії помилки до морального скептицизму. Отже, для того, щоб досягти ясності щодо теоретичних варіантів у цьому відношенні, слід розрізняти епістемологічний та не-епістемологічний моральний скептицизм. Епістемологічний моральний скептицизм атакує виправданість моральних переконань. З іншого боку, не-епістемологічний моральний скептицизм можна розуміти як погляд, наприклад, як моральний ірреалізм, згідно з яким моральні судження не мають умов істинності, а тому не можуть бути ні істинними, ні хибними. Цей варіант морального скептицизму, таким чином, пов'язаний не з неможливістю епістемного обґрунтування морального знання або епістемного доступу до моральної істини, а з когнітивним дефіцитом, який існує, наприклад, через нереальність моралі щодо наших моральних переконань.

Що стосується нашої думки щодо зовнішнього світу, то такий скептицизм, який відмовляється від реалістичного поняття істини, не має сенсу. Зрештою, пояснення, яке, наприклад, намагається оскаржити нашу думку щодо зовнішнього світу про те, що існують столи та стільці, стверджуючи, що зовнішньої реальності не існує і що всі наші думки про зовнішній світ засновані на фундаментальній помилці, не дуже правдоподібно. Адже щодо існування зовнішнього світу ми маємо, принаймні, докази чуттєвого сприйняття, навіть якщо, згідно зі скептичними сумнівами, ми в кінцевому підсумку не можемо знати, чи є істинними наші думки про зовнішній світ. Те, що це відрізняється стосовно моралі, проілюстровано на основі морального скептицизму античного пірронізму, на якому Гегель будує своє тлумачення морального скептицизму. У

своєму діагнозі Гегель в основному виходить з не-епістемологічного морального скептицизму. Він повинен зробити це, щоб мати можливість протистояти моральному скептицизму за допомогою стратегії інтегративного анти-скептицизму.

Список використаних джерел

1. Ayer A.J. Language, Truth and Logic. Harmondsworth: Penguin UK, 1990. 208 p.
2. Fichte J.G. Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre. Hrsg. von R. Lauth und H. Jacob. Stuttgart-Bad Cannstatt: Frommann-Holzboog, 1966. 485 S.
3. Hegel G.W.F. Phänomenologie des Geistes. Hrsg. von W. Bonsiepen und R. Heede. Hamburg: Meiner, 1980. 526 S.
4. Heidemann D.H. Der Begriff des Skeptizismus. Seine systematischen Formen, die pyrrhonische Skepsis und Hegels Herausforderung. Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2007. X, 383 S.
5. Hume D. An Enquiry Concerning The Principles Of Morals. In: Enquiries Concerning Human Understanding And The Principles Of Morals. Ed. by L.A. Selby-Bigge and P.H. Nidditch. 3rd Edition. Oxford: Oxford University Press, 1988. 458 p.
6. Mackie J. L. Ethics. Inventing Right and Wrong. London: Penguin Books, 1990. 249 p.

З німецької мови переклав В. Абашинік

ДАНІЛ'ЯН В.О., к.філос.н. доцент

*Український державний університет залізничного транспорту
м. Харків, Україна*

ТЕОРІЯ РЕГІОНАЛЬНИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ СТЕЙНА РОККАНА

Розуміння соціальних процесів та зрушень у власному суспільстві є вкрай важливим задля раціонального планування та ефективної реалізації державної політики в галузі соціального розвитку. Водночас соціологічне вивчення суспільних процесів неможливе без вивчення та аналізу досвіду інших країн, які мають позитивний досвід та напрацювання. Гарним прикладом країни, в якій успішно реалізується модель соціальної держави є Норвегія.

Сучасна соціологічна думка в Норвегії розвивається досить динамічно й включає в себе широкий спектр тем і напрямків дослідження, ключовими серед яких є: 1) соціальна демократія та державний соціалізм (вивчення впливу на життя громадян норвезької моделі соціальної держави, яка передбачає забезпечення соціального захисту та рівності); 2) гендерна рівність (дослідження проблем гендерної нерівності, фемінності та маскулітності, а також впливу

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ І. ФІЛОСОФСЬКІ ТА ГУМАНІТАРНІ НАУКИ	5
АБАШНІК В.О. Григорій Сковорода у творчості Фелікса Гаазе (1882–1965)	5
АБАШНІК У.В. «Будинок привидів» (1942): особливості швейцарської комедії жахів	9
БЕРЕЗНИЙ В.М., ЄРМОЛЕНКО О.А., ЛИСЬОНКОВА Н.М. Трансформація освіти в епоху нейромереж	12
БЛИЗНЮК Л.М. Психофізіологічні основи мови і мислення	14
БЛИЗНЮК Л.М., МИХАЙЛОВА Є. Неогумбольдтіанство у визначенні мовної картини світу	16
БОЙЧЕНКО М.І. Цінності використання ші та вартості люської комунікації	18
ВАРЛАМОВА А.В., НЕШКО С.І. Переклад як засіб комунікації	21
ГАЙДЕМАНН Дітмар Герман Моральний скептицизм та етичний релятивізм	22
ДАНІЛ'ЯН В.О. Теорія регіональних розбіжностей Стейна Роккана	30
ДАНІЛ'ЯН В.О., РЯБЧЕНКО С.Р., БАБЕНКО К.А. Соціально-психологічні чинники формування здорового способу життя здобувачів вищої освіти	32
ДАРАГАН А., НАЗАРЕНКО І.Л. Особливості перекладу економічних текстів	34
ДОВЖЕНКО С.С., СВЕТОШ В.Ю. Особливості фізичної активності у зрілому віці у відповідності з європейськими стандартами	35
ДОНЕЦЬ С.М., ТАРУТА А. Переклад українських суспільно-політичних реалій англійською мовою	37
ЗАГРІЙЧУК І. Д. Комунікація та толерантність в умовах сучасної пограничної ситуації	39
ЗРОДНІКОВА К.В., УМРИХІНА К.О. Людина та інформаційно-комунікативні технології: виклик сучасності	43
ЗРОДНІКОВА К.В., МИНИННИК Д.В. Вплив культурної глобалізації на суспільство	44
КІМ К.В., КОВАЛЬОВА О.В., ШАПАТІНА О.О. Комунікації учасників освітнього процесу	45
КОДАЛЛЕ Клаус-Міхаель Дух прощення	47
КОЛЕСНИК К.Е. Образ кайзера Вільгельма в творчості німецького медальєра Карла Гьотца	53
КОЛЕСНИК К.Е., ІХНЕНКО С.О. Англо-ірландська книжкова мініатюра у ранньому Середньовіччі	60
КОММЕДАЛ О. Теорія гендеру та гендерної ідентичності С. М. Ольсен	67

Наукове видання
Відповідальність за редагування та достовірність інформації
несуть автори роботи

Людина, суспільство, комунікативні технології:
матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф.
26-27 жовтня 2023 р.

Reports of the XI International scientific-practical conference
“A person, a society, communicative technologies”

Відп. за випуск В.О. Даніл'ян

Підписано до друку 20.12.2023. Формат 60x84/16.
Гарнітура «Times». Папір для мн. ап.
Ум. друк. арк. 27,67. Обл.-вид. арк. 41,8.
Наклад 300 пр. Зам. №

Видавець Мачулін Л.І.
тел. +38(068)886-52-57
editor2016@ukr.net
<http://knigoizdat.org.ua>
Свідоцтво про держреєстрацію:
сер. ХК №125 від 24.11.2004

Віддруковано в ПП Озеров Г. В.
м. Харків, вул. Університетська, 3, кв. 9.
Свідоцтво про реєстрацію: № 818604 від 02.03.2000.